

ТЕАТРАЛЬНА БІБЛІОТЕКА ч 89

АРТЕМОВСЬКИЙ-ГУЛАН

**ЗАПОРОЖЕЦЬ
ЗА ДУНАЄМ**

кооперативне „Рух” видавництво

КООПЕРАТИВНЕ
ВИДАВНИЦТВО **РУХ**

П'ЕСИ В. ВИННИЧЕНКА:

Дизгармонія. Шаблі життя 90 коп.
Великий Молох. Memento. 90 „
Чужі люди. Базар. 90 „
Брехня. Співочі товариства. 90 „
Чорна пантера і білий ведмідь. Натусь. Дочка
жандарма 90 „
Молода кров. Пригвоженні. 90 „
Панна Мара. Гріх. Закон. 1 Карб. —

П'ЕСИ Б. ГРІНЧЕНКА:

Нахмарило. Степовий гість. Ясні зори 80 коп.
Серед бурі. На новий шлях. На громадській ро-
боті. Миротворці. 1 Карб. 10 „

П'ЕСИ ІВ. ФРАНКА:

Кам'яна душа. Сон князя Святослава. Учитель. Украдене
щастя. Мастер Чирняк. Будка Ч. 27. Рябина.
1 карб. 80 „

П'ЕСИ ГН. ХОТКЕВИЧА:

О полку Ігоревім. Історична п'еса на 7 карт . . . 40 коп.

П'ЕСИ ІНШИХ ВИДАВНИЦТВ.

Гуртові замовлення виконує комора Руху
швидко й акуратно.

Адреса — Харків, вул. 1-го Травня, 10 та 11.
Телефон 29-84.

Ч 89 ТЕАТРАЛЬНА БІБЛІОТЕКА Ч 89

С. АРТЕМОВСЬКИЙ-ГУЛАК

ЗАПОРОЖЕЦЬ ЗА ДУНАЄМ

УКРАЇНСЬКА ОПЕРА НА 3 ДІЇ

Додаткова дія „Іван Карась у султана“
і додаткові сцени—текст Василя Овчиннікова

За постановою Вищої Науково-Репертуарної Ради
при Відділі Мистецтв Головополітосвіти НКО УСРР
від 3/ви—1927 р. № 3768, п'есу до вистав дозволено

КООПЕРАТИВНЕ **РУХ** ВИДАВНИЦТВО
Харків—1928

ХАРКІВСЬКА ШКОЛА
ДРУКАРСЬКОГО ДІЛА
ІМ. А. БАГІНСЬКОГО

Укргодоліт 174. *Зам. 1345.
Тир. 6000.

ПЕРЕДМОВА

65 років уже минуло з того часу, як у Петербурзі, в імператорському оперному театрі (року 1863) уперше виставлено „Оригинальну малоросійську оперу в 3-х действиях Запорожец за Дунаєм С. С. Артемовского“.

Через те, що оперу виконувалося напів-російською мовою, бо не було артистів-українців, а решта виконавців кепсько знала українську мову, та ще й через те, що ця вистава відбувалася наприкінці зимового сезону,—опера успіху не мала, і скоро покладено було її до архіву.

Двадцять один рік довелося пролежати опері в архіві, аж поки вже року 1884 директор української трупи М. П. Старицький не зважився виставити її в Харкові. Це була перша спроба української трупи—виконати справжню оперу, з аріями, дуетами, квартетами та ансамблями. Ролі було поділено так: Карась—Кропивницький, Одарка—Садовська й Кришня, Оксана—Заньковецька й Орлик, Андрій—Стоян¹⁾, султан—Саксаганський і Грицай та імам—Садовський. Диригував—Черняхівський. Режисер—Кропивницький. Оркестрував оперу—Давид, по клавіру видання Стеловського, Спб. 1863 року.

Цією виставою українці довели суспільству, що вони вміють не тільки грати драми, а й співати

¹⁾ Що потім, з прізвиськом Михайлов-Стоян, уславився на Московській імператорській сцені.

опери. Виявилося, що такого прегарного вокального ансамблю тоді не мала жодна провінційальна опера, а Марко Кропивницький показав усім, як треба ставити оперу „Запорожець за Дунаєм“.

Опера мала надзвичайний успіх, і з того часу не сходить вона з репертуару українських театрів.

Важко найти якусь іншу оперу, що мала б таку популярність, як „Запорожець за Дунаєм“. Ні зміна поглядів на театральне мистецтво взагалі, ні політичні бурі, ні історичні зміни—не відхилили симпатій громадянства від опери дилетанта Семена Степановича Артемовського. Не знайдеться жодного міста, містечка, навіть значнішого села чи заводу на Україні, та й по-за межами її, де б якась мандрівна українська трупа не виставляла „Запорожця за Дунаєм“.

Приємна, мелодійна музика, нескладність виконання, невеличке число дієвих осіб—роблять її дуже зручною й легкою для вистави. І це все спричинилося успіхові та популярності її. Але це ж таки й стало за причину, що ця опера не могла посісти почесного місця по столичних та інших великих театрах, де глядач завжди вимагає мальовничості й помпезності вистави: зміни розкішних декорацій та вбрання хорових мас, великого балету та іншого. Саме цього в опері „Запорожець за Дунаєм“ не було, і на це, ще під час першої вистави, звернули увагу М. Кропивницький і М. Старицький.

І от тоді ще повстало питання про те, щоб доповнити оперу „Запорожець за Дунаєм“ кількома сценами й додатковою дією.

Але здійснення цих бажань обмежилось однією арією Оксани—„Прилинь, прилинь, козаче мій“, що написав хормейстер О. Оскнер,—і все.

Таким чином, оперу увесь час виставлялося такою, як її написав автор, з додатком тільки

вищезгаданої арії. Правда, ще якийсь аматор, доктор Горелов переробляв „Запорожця“ на свій лад: дав нові гармонізації, переробив ансамблі, хори й т. інше. У такій переробці оперу виставлялося 1893 року в Харкові, у трупі М. К. Садовського. Але цей експеримент успіху не мав, і М. К. повернувся знову до оригіналу.

Зараз, коли оперу „Запорожець за Дунаєм“ уже виконують закордоном (у Чехо-Словаччині, Болгарії й Південно-Славії), і коли наш український театр має всі засоби—і матеріальні, і артистичні, щоб стати поруч кращих світових театрів,—настав час подбати й про перлину української музики—оперу „Запорожець за Дунаєм“, надавши їй суто оперного характеру.

Ми з т. Линтваренком завзялися, по-перше, оперу зробити на чотири дії, а по-друге—дописати ще кілька сцен, щоб надати дії більше руху та мальовничості. Я скомпонував лібретто додаткової дії „Іван Карась у султана“, сцену й дует Оксани та Прокопа в першій дії, пісні Оксани та Прокопа, народню сцену, аріозо Прокопа в другій дії. Музично оформив усе це Линтваренко. Крім того, залишено арію „Прилинь, прилинь“ і хор „На бережку, край млинка“, скомпанований композитором минулого віку італійцем Джузеппе Сарті. Цей хор завжди виконувалося в трупах Кропивницького та Садовського.

Линтваренко іще вмістив у другій дії „Турецький патруль“ і вступ до третьої дії.

Уся решта залишилася так, як була вона в автора, але всю оперу переоркестрував на великий оркестр Линтваренко. У такому вигляді „Запорожець за Дунаєм“ з'являється на 65 році перед очі суспільства.

Ролі султана, Селім-аги й імама я переклав мовою українською, бо в автора текст був росій-

ський. Коли видавалося ноти й лібретто „Запорожця за Дунаєм“, то, з ласки російської цензури, довелося залишити все, як було. За наших умов усю оперу треба виконувати виключно мовою українською.

Зараз повстає питання: хто був автор лібретта „Запорожця за Дунаєм“? У виданні А. Гутгейль, Москва, 1885 року, показано, що текст і музика С. С. Артемовського. Але це сумнівно, бо з тих невеличких даних, що ми маємо про Артемовського, зовсім не видно, що він був хоч аби-який письменник. А лібретто написано досить гарною літературною мовою, що не часто зустрічається й у відомих оперних лібретистів 1885 року. Артемовського вже не було на світі, а сучасники першої вистави опери — хто помер, а хто невідомо де зник.

Правда, тоді ще жива була дружина С. С. — Олександра Іванівна, що бідувала десь у Москві, поки не затвердила свої права на спадщину свого чоловіка — оперу „Запорожець за Дунаєм“; але чомусь ніхто не зацікавився запитати її про історію опери, і ймення справжнього автора лібретта залишилося невідомим. Гутгейлеві, що поспішав з друком, лишилося тільки позначити, як автора й музики, і тексту — С. С. Артемовського¹⁾.

Останніми часами, з легкої руки Д. Антоновича (автора „Триста років українського театру“), почала ширитися чутка, що автор „Запорожця за Дунаєм“ переробив оперу Моцарта „Уведення з Сералю“. Це твердження треба рішуче відкинути, бо нічого спільного між собою ці дві опери не мають.

Довелося опері „Запорожець за Дунаєм“ ще раз побачити імператорську сцену. Це було року 1915,

¹⁾ Д. М. Ревуцький запевняє, що автор лібретта був М. І. Костомарів.

коли дозволено було виставити її спершу на користь притулку для старих акторів держтеатрів, а вдруге — на користь ІРТО (імператорське руське театральне общество). Усі виконавці опери були артисти імператорських театрів: Карась — П. Цесевич, Одарка — К. Держинська, Андрій — І. Алчевський, Оксана — Н. Калиновська-Доктор, султан — Ф. Павловський, Селім-ага — Ф. Ернст, імам — П. Тихонов і Прокіп — Н. Тріяндозійон. Танцювали артисти держбалету: Е. Андерсен, Касян Голейзовський, Леонід Жуков, В. Кузнецов та інші; хор „Большого“ театру було збільшено хором Московського українського гуртка „Громада“, до 150 душ. Диригував — М. Бакалейников, ставив оперу й режисував — я.

Ці дві вистави були святом Московської української колонії і тріумфом опери „Запорожець за Дунаєм“. Не часто доводилося казенним стінам „Большого“ театру бачити такий ентузіазм публіки й такі овації на адресу артистів-виконавців. Це був реванш С. С. Артемовському за провал його опери, що стався 1863 року, через невдачу постанову та інші „незалежні обставини“.

Треба ще зауважити, що за довгий час тиння по різних провінціальних сценах, через брак серйозної критики, до „Запорожця за Дунаєм“ налипло багато намулу: усяких шаржів, фортелів, власних вигадок та ін., іноді влучних і дотепних, а здебільшого — балаганного характеру (це залежало від смаку й почуття міри актора-виконавця). Сподіваємося, що новий, вихований український актор і режисер з більшою пошаною поставляться до першої української опери „Запорожець за Дунаєм“ та до пам'яті автора її — талановитого Семена Степановича Артемовського.

В. Овчинніков

СЕМЕН СТЕПАНОВИЧ АРТЕМОВСЬКИЙ

(Біографічні дані)

С. С. Артемовський народився року 1813, на Черкащині. Дуже мало лишилося тепер відомостей про нього. Знаємо тільки, що вчився він у Києві. Мавши гарний голос (бас), їздив Семен Степанович учитися співати до Італії.

Року 1842 він уже служив в оперовій групі Маріїнського театру в Петербурзі, де співав, чергувавшись з славнозвісним басом Петровим, Руслана в опері „Руслан та Людмила“ (М. Глінки).

Мав Семен Степанович, крім доброго голосу, ще й хист драматичного артиста, бо літописи тих років говорять, що він прекрасно виконував ролю Чупруна у водевілі „Москаль-чарівник“. Були в нього й не аби-які музичні здібності. Він написав чимало романсів та пісень, але кращий його твір— це опера „Запорожець за Дунаєм“, ставлена в Маріїнському театрі в квітні 1863 року.

Помер С. С. Артемовський року 1874. Поховано його в Москві.

ДІЄВІ ОСОБИ:

Карась — запорожець.

Одарка — його жінка.

Оксана — сирота.

Андрій — чорноморець.

Прокіп — козак.

Султан.

Султанова одаліска.

Імам

Селім-ага

} сановники.

Головний евнух.

Гасан — мурин.

Козаки, козачки, турки, одаліски, мурини, евнухи, рабині, яничари й музики.

ДІЯ ПЕРША

Козачій кіш на березі Дунаю. Ранок.

№ 1. Хор за коном

Ой, збирайтесь працювати,
Золотую ниву жати.
Доле, ми тебе благаєм—
Щедрою до нас ти будь.

Оксана входить з серпом.

№ 2. Романс

Оксана

Місяцю ясний, зірки прекрасні,
Божії очі ви в темній ночі,
Вас я благаю—грудь облегчіте,
Вість принесіте з рідного краю.
Орленьку сизий, соколе бистрий,
Що вік на волі в завидній долі,

Вас я благаю і т. ін...

Тихий Дунаю, зелений гаю,
Хвилі кипучі, вітри могуті,

Вас я благаю і т. ін...

От уже сонечко зійшло на висоту небесну, сусіди
в полі жнуть золоту пшеницю. З веселим серцем
пішли вони на працю, для них ніч пройшла
в спокійнім сні. А я... не знають сна мої очі,
тільки я одна тужу по рідному краю. Пташки
легкокрилі! Хмароньки високі! Чи чуваєте ви
мою радість і мою турботу? Сьогодні вніч, як

місяць зайде за діброву, він, мій милий, мій
коханий, буде тут біля мого серця. О, мій друже,
з тобою я рада на край світу.

№ 3. Арія

Прилинь, прилинь, козаче мій,
Ти мій коханий.
Тебе давно чекаю я
І люблю, і серце важко
Занудилось з жалю
У хижому, в нерідному краю.
Орле, друже сизокрилий,
Обгорни мене крилом.
Ми полинем у край милий,
Що простягся над Дніпром.
Там ми зів'ємо кубельце
У вишневому садку.
Там ніхто нас, моє серце,
Не розлучить до-віку.

Після арії Оксани входить Прокіп, що прислухався.

Прокіп. Оксано!

Оксана злякано. Ох!

Прокіп. Не бійся, горличко, тобі я не страшний.

Оксана. Ти знов з'явився тут і знов чіпля-
єшся до мене?

Прокіп. Я знов прийшов сказати тобі, що
я люблю тебе, як перше.

Оксана. Обридло слухати це. Краще скажи,
де ти блукав увесь час?

Прокіп зирнув очима. Де був я, там мене нема.

Оксана. Он чутка йде, що ти з ватагою розби-
шак грабуєш береги волохів та болгар. Чи
правда то?

Прокіп, помовчавши. Так, правда. На бистрім
байдаці літаю я з товаришами. Одне моє ім'я
наводить страх на дукарів, купців та на бояр
волоських. А тут що маю я робити?

№ 4. Романс

Гей, чи варто мені, молодому,
Все життя в цих болотах конать,
Чи не краще на морі, чи в полі
Орлом хижим високо літать?
Дукарів єсть на світі багато,
Сила грошей і краму в них є,—
Я частенько до них залітаю
І що схочу—беру, як своє.

Єсть у мене скарби дорогії,
Несчислені багатства є там,
Найдорожчий мій скарб—ти, Оксано,
І нікому тебе не віддам.

В срібло й золото, в єдваб, самоцвіти
Я тебе, як царицю, вберу
І назавжди, моя ясна зоре,
Я тебе звідціля заберу.

№ 5. Дует

Оксана

Мені не треба твого багатства,
Що ти здобув з ножем в руках,
Вертайся знов у ті країни,
Де ти на всіх наводиш страх.
Твоє кохання мені образа,
І не для тебе моя краса.
Козачка я й чесного роду,
Й не полюблю такого пса.

Прокіп

О, пожалій мене, Оксано,
Від себе ти не проганяй,
Скажи одне ласкаве слово,
Моєю будь хоч обіцяй.

Оксана

Разом {
Вертайсь туди, звідкіль прийшов ти,
Де тебе лічать, гірше пса.
Твоє кохання мені образа,
І не тобі моя краса.

Прокіп

О, не драгуй мене, Оксано,
Від себе ти не проганяй,
Скажи одне ласкаве слово,
Моєю будь хоч обіцяй.

Прокіп один. Втікла. Образила і втікла. Коли
так—всьому кінець. Побачимо, як ти цю ніч пере-
летиш через Дунай. О, проклята!

№ 6. Арія

Як місяць зайде за діброву—
Йї коханець буде тут.
О, темна ніч, жадана ніч,
Яжду тебе, мерщій прибудь!
Йї коханець—заволока
Через Дунай якось пробравсь,—
Вона з ним хоче утікати,
Про це я зараз тут дізнавсь.
О, супостат, о ворог лютий,
Цю ніч тебе загибель жде,
А горда дівчина в кайданах
Своє життя все проведе.

О, темна ніч, о сили злії,
Сам сатано, зову я вас,—
Бурхливий пал мого кохання
В крові хай згасне в помсти час.

Хутко пішов.

Входить Карась

№ 7. Пісня

Іван

Ой, щось дуже загулявся, ледве я сюди добрався,
Буде, мабуть, жінка бити, за чуприну волочити.
Ой, заїхав до шинкарки, випив в неї я дві чарки,
П'яний з воза ізвалився, трохи-трохи не убився.
Задумали мандрувати, рідні хати покидати,
За Дунаєм опинились, з бусурменом подружились.
Ой, погані такі жарти, випив, мабуть, аж дві кварта,
Третья ось-де пригодиться, щоб було чим похмелиться.

А гов! А гов-гов! А хто є тут, озовися! Хто тут є, питаю? Далєбі нема нікого... І дівчини нема в хаті, мабуть пішла в поле. Сердешна сирота, все плаче та журиться по рідному краю та по своєму коханому. А це добре, що жінки нема дома... а то зараз перепало б на бублики. . Ну, то дарма. Як небудь вибрешусь. Тай здорово ми оце бенкетували! Випили по чарці й по другій, по третій, та як заспівали гуртової: „Ой, летів орел та по-над морем, та летячи криче“... Та аж заплакали... а щоб йому, отому Грицькові Нечосі, отому Потьомкину на тому світі чорти й чарки горілки не піднесли! Ех, удар лихом об землю, мовчи та диш, якось-то буде. А буде так, як буде. Були там гарні молодіці й дівчата, всі в квітках та в стрічках, весело було! Спів Одарки. О, що? Ховається.

Входить Одарка

Одарка. Ні, не піду я в поле, нехай Оксана сама жне. Уже не рано... а чоловіка нема. От чортове ледащо! Дівчина в полі, і як я піду в поле, то ні на кого буде й хату покинути, а чоловік дома не сидить. О, цеж він приплівся... жупан його, шапка його.

Іван. А мене нема.

Одарка. Деж це він?.. Іване, Іване!

Іван. Гукай, гукай, я не обізвусь.

Одарка. Іване, Іване, де ти?

Іван. Га! Ось.

Одарка. А, осьдечки ти! а вилазь сюди! Чого це ти ховаєшся?

Іван. Та де там ховаюсь.

Одарка. Кажи, де це ти був? Підходить до нього й тягне за собою.

Іван. Та я, бач, тее...

Одарка. Що тее?.. Кажи, де це ти пропадав?

Іван. Я занедужав.

Одарка. Занедужав!.. це видко й по тобі, а пика — як у кота. Кажи, відкіля це ти взявся?

№ 8. Дуєт

Одарка. Відкіля це ти узявся, де ти досі пропадав?

Хоч би бога побоявся, хоч би трохи сором мав.

Де це так ти веселився? Де це так бенкетував?

Як крізь землю провалився, дома чом не ночував?

Іван. Ось послухай, що вчинилось,—страх мене бере й тепер...

Лишенько таке зробилось, трохи, трохи я не вмєр.

Занедужав у дорозі та й набрався я біди,

Так що ледве вже на возі привезли мене сюди. 2 рази.

Одарка. Чи цеж випив, чи цеж випив на дорогу, Чи в дорозі, чи в дорозі вже напивсь?

Іван. Ні, не пив, не пив, ей-богу, От не гріх, що забоживсь. 2 рази.

Одарка. Мабуть випив, мабуть випив добру
квартиру,
Або випив, або випив цілий ківш.

Іван. Ні, не пив, кажу без жарту,
Випив чарочку, не більш. 2 рази.

Одарка. Де ж це так ти веселився; де це так
бенкетував?
Як крізь землю провалився, дома чом
не ночував?

Іван. Занедужав у дорозі, тай набрався я
біди,
Так що ледве вже на возі привезли
мене сюди.

Одарка. Ти гуляєш дні і ночі, я сердешна
все одна,
Ізсушила карі очі, сидя в хаті у вікна.
Цілу ніч я ждала, ждала, поки зі-
ронька зійшла,—
Все в віконце виглядала, ніч в сльо-
зах всю провела.

Іван. Ой, лукава, вража жінка, зараз в сльози
голосить!
Бач, злякати чоловіка, щоб не знав він,
що робить.

Одарка

Ой, коли б я перше знала,
З чоловіком як то жить,
Краще вік би дівувала,
Ніж тепер так сльози лить.
Жить не хочу більш з тобою,
Єй же богу розведусь,
Краще буду жить вдовою,
І без тебе обійдусь.

Іван

Ой, лукава, вража жінка,
Зараз в сльози, голосить!
Бач, злякати чоловіка,
Щоб не знав він, що робить.
Жить не хоче більш зі мною,
Хоче, хоче розвестись...
Гей, Одарко, бог з тобою,
Ну бо, годі, вгомонись!

Іван. От і в мене вражі очі плачуть трохи да-
лебі,
Бо не спали вже три ночі, треба ж трапи-
тись біді.
Збився, бачиш, я з дороги, тай пришлось
хоч пропадать,
Та спасибі до небоги втрапив якомсь но-
чувать.

Одарка. Так оце ти у небоги двоє суток про-
падав!?!
Щоб на тебе перелоги, щоб тебе не-
чистий взяв!
Потривай же, мій козаче, будеш, будеш
пам'ятать,
Будеш тямить, небораче, як то жінку
шанувать!
Макогоном руки, ноги поламаю, будеш
знать,
Ночувати у небоги, дома як не нчу-
вать!
Ой, коли б я перше знала, з чоловіком
як то жить,—
Лучче б вік свій дівувала, ніж тепер
так сльози лить.

Іван. Ой, Одарко, годі, буде! перестань бо
вже кричать! 2. рази.

О дарка. Ні, нехай же чують люди! Ні, не буду
я мовчать! 2 рази.

О дарка. { Жить не хочу більш з тобою, хочу,
хочу розвестись..

О дарка. { Лучче буду жить вдовою, і без тебе
обійдусь. 2 рази.

І ван. { Жить не хоче більш зі мною, хоче,
хоче розвестись...

{ Ей, Одарко, бог з тобою! Ну бо, годі,
вгомонись! 2 рази.

ЗАВІСА

ДІЯ ДРУГА

Декорації першої дії

№ 9. Арія султана

Як гарно навкруги, як любо!
Дунай хвилює в берегах,
Пташки щебечуть по садках,
Хатки мене неначе кличуть до себе.
Залишив я свою столицю,
Щоб тут не чуть фальшивих слів
Вельмож сановних,—цих рабів
Не хочу бачити більш лиця.

Царської влади бучні втіхи
Я б проміняв без каяття
На просте, мирнее життя,
Під захистом сільської стріхи
Тут рай, природи лиш закони,—
І я б хотів зостатись тут,
Та не повинен я забуть,
Що я слуга своїй короні.

Ось хата козака. Хоробрі запорожці, я багато
перед ними винен. Нарешті, настала година покви-
татися.

Карась за коном. Сиди, сиди там, чорт тебе
бери! Виходить. Оцю пляшку хотів залишити на
похмілля, а тепер із злости всю вип'ю.

Султан. Здоров, козаче!

Карась. Здоров, здоров! А що ти за чоловік
такий?

Султан. Я приїждий, не тутешній.

Карась. Так ти приїждий? Ну, сідай та одпочинь, гостем будеш. Так ти, добродію, не тутешній?... Це ти приїхав на празник?... Тут багацько збирається вашого брата; кажуть, що ніби то й сам султан проїздом зупиниться, щоб празникувати тут малий байрам.

Султан. Султан уже приїхав.

Карась. Ов-ва! А я й не знав. А мені дуже хотілось би його побачити, який він на масть, бо він мені дуже полюбивсь...

Султан. За що ж він тобі полюбивсь? Ти кажеш, що ніколи його не бачив.

Карась. Та воно... як тобі сказати... бачив я його—й не бачив...

Султан. Якже це так?

Карась. А коли хоч, я тобі розкажу.

Султан. Розкажи.

Карась. Чи чував ти про минулу злу січу з арнаутами?

Султан. Ой, ще як добре пам'ятаю!

Карась. Ну, добре. Так ото тоді, як зав'язалась ота батава з арнаутами, а ми—цебто наша пластунівська паланка, стояли недалечко, так з добру московську верству.

Султан. Так ти—козак пластунівської паланки?

Карась. Пластунівської. Ну, так ото ми стоїмо. Коли дивимось, аж несуться яничари, а попереду на вороному коні такий бравий молодець,—він ще, бач, тоді не був за султана,—та прямо з своїми яничарами і вривався в батаву арнаутів. Отут пішла січа. Ятаган його, мов блискавка, сяє, арнаути, наче снопи, круг його так і падають. Ми вже було закричали: „молодці яничари“! та ба, вражі яничари не видержали—арнаути взяли верх, і його, сердешного, обступили навкруги. Тоді наш курінний отаман бачить, що не переливки, та як

крикне: „хлопці, до помочи!“ Тоді ми на своїх степовиках понеслись, як вітер, так і вривались в батаву арнаутів. Тут було вже не до мушкетів,—а в шаблі, в ножі та в кинджали. Завзято бились арнаути, але сила взяла гору... багато їх там полягло, поле геть чисто кров'ю залили. Павза. Чимало тоді й наших полягли, нехай царствують: Микола Глек, Максим Півторакожуха, Дмитро Непролійчарки, Митрофан Цаберябий, Степан Добривечір і Петро Очерет. І він зложив там свою голову. А він перший своєю широчезною грудиною заступив того, що тепер за султана. Після нього зосталася дочка Оксана,—от що в мене живе; вся—в батька.

Султан. Так дочка Петра Очерета, кажеш, живе тепер у тебе?

Карась. У мене, у мене. Я, бач, чоловік бездітний, а він, покійний, був мій приятель. Ну, і взяв сироту до себе. Так от воно й виходить, що ніби бачив я султана—і не бачив; а полюбився він мені за те, що з біса хоробрий, як самий завзятий запорожець. Так от ти кажеш, що він приїхав? А мені й хотілось би побачити його, який він теперечки з себе.

Султан. Коли ти так хочеш бачити султана, так я тобі допоможу.

Карась. Чи справді? якже це?

Султан. Бачиш, у мене в палаці є один приятель, так він тобі допоможе.

Карась. Приятель, кажеш, є? От спасибі тобі, добрий чоловіче! Я б тебе почаствував, та ти не будеш пити, це—рака, вона, вам заборонена. Ну, то я вип'ю, за твоє здоров'я. Отак—чарки нема. Воно, положим, я б і так хильнув,—так боюсь переборщить, а то покажуть султана, а в мене джмелі загудуть у голові. Так ти посидь тут, а я піду візьму чарку. Я зараз,—посидь. Пішов у хату.

Султан б'є в долоні. Входять Селім-ага, Гасан і Абдул.
Султан. В цій хаті живе козак пластунівської паланки, один з тих хоробрих лицарів, що вірно нам служили в минулу війну з арнаутами. Він мене не пізнав, але бажає бачити; запроси його в палац, я буду буцім твій приятель. Пішов.

Селім-ага. Вважаю, падишах. Ти, Гасан, і ти Абдул, будьте недалеко, я вас покличу. Молодий наш володар любить наслідувать знаменитого свого предка Гарун-Аль-Рашида. Сідає.

Карась виходить. Проклята жінка, запроторила чарку під макітру й думала, що я не знайду. Ні, голубко! Я хоч очима не побачу, то носом почую...

Селім. Здоров, козаче!

Карась. Свят-свят-свят! Без бороди. А, здається, з бородою був. Що за вража мати!

Селім. Не бійся, козаче, сідай.

Карась. Не той... Єй-богу, не той.

Селім. Не бійсь, сідай...

Карась. А кого ж ото я злякався б? Чи не тебе, голомозого? та я самого чорта не злякаюсь.

Селім. Так ти бажаєш бачити султана?

Карась. А ти почім знаєш?

Селім. Мені сказав приятель, що балакав тут з тобою.

Карась. Так ти і єсть його приятель? Ну, так здоров будь! Я думаю, що воно за сатана, аж це—ти. Здоров, здоров! Я тебе зразу й не пізнав. Ох, голубчику, хочу й дуже хочу побачити султана! Тільки я козак простий, ну, а простого козака в палац не пустять.

Селім. Пустять. Тільки одержу треба тобі другу надіть.

Карась. Та воно, положим, одягти не штука, тільки в мене нема, крім козачої, більш ніякої.

Селім. Одержу зараз буде. Б'є в долоні, входить мурын, він йому щось каже, той пішов.

Карась. Свят-свят-свят, що воно таке?

Селім. Арап, джура мого приятеля. Входить мурын. А ось одержу. Одержнешся, то він тебе проведе до нас. Прощай.

Карась. Ходи здоров!

Селім. А ось ще що: як тебе зовуть?

Карась. Мене—Іван.

Селім. Це не годиться. Бачиш, коли ти надінеш цю одержу і йтимеш, то вартовий спита тебе: „хто йде?“

Карась. Іван Карась,—скажу.

Селім. Ні, це не годиться. Треба тобі назватись якось по-нашому.

Карась. А як же, кажи?—я не знаю.

Селім. Назвись... Ну, назвись—Урхан. Гляди пам'ятай, коли скажеш—Урхан, то побачиш султана, а не скажеш—Урхан, не побачиш султана.

Карась. Добре, добре. І скажу Урхан, і побачу султана.

Селім. Прощай. Хто йде?

Карась. Урхан.

Селім. Хто йде?

Карась. Та урхан!.. що я дурніший за тебе? Урхан—так Урхан. Ну, треба одягнутися. А тебе, чорномазий, як зовуть? Та він, сердешний, німий! — гарний провідник. А дорогу знаєш? Мурын кива, що знає. Ну, добре, хоч дорогу знаєш. Шкода, що нема верцадла,—подивився б, який з мене турок.

№ 10. Пісня

Тепер я турок—не козак,
Здається, добре одягнувся.
І як воно зробилось так,
Що в турка я перевернувся?!.
З Івана я зробивсь Урхан,—
Нехай Одарка вибачає.

От бач, який нап'яв каптан,—
Тепер вже жінка не пізнає.
Каже. Ну, показуй дорогу! Пішли.
Оксана вертається з поля й несе завітчаний сніп пшениці

№ 11. Пісня

Ой, чого ти, тополенько, не цвітеш?
Чом пожовклу головоньку хилиш, гнеш?
Чом з вітрами-парубками не шумиш?
А змучена, засмучена,
Мов з нелюбом заручена,
Все мовчиш.
Тільки ранком до хмароньки скажеш ти:
Ой, хмаронько, ой, чаронько, не лети,—
Зірви з мене це листячко,
Це листячко-намистячко без краси,
У милую родиноньку,
На рідную Україненьку
Віднеси.

Прокіп і троїста музика

№ 12. Пісня

Як зачула моя доля... 2 рази...
Що не бути мені дома,
Бути мені аж у моря, 2 рази.
Там гуляє моя доля.
Пливи, доле, за водою, 2 рази.
А я піду за тобою.
Не догнав я свою долю 2 рази
А знайшов лиш люте горе.

Музика приграва йому.

Козаки повертаються з поля.

Козаки. Диви! Прокіп!
І-й козак. Он хто тут виспівує!
Прокіп. А ви чого похнюпилися? Чом не співаєте?

1-й козак. Заспіваш після роботи, та ще на дорожнє черево. От як би хто підніс чарку-другу, то може б...

Прокіп дає пляшку. Натє, пийте. Грошей вистачить. Ось вони! Кидає жменю грошей.

І 2-й козак. Гля! Де здобув?..

Прокіп. Завтра, братці, я знов піду від вас. Гуляймо ж на прощання! За все плачу.

2-й козак. Та яка ж гульня без дівчат?

Прокіп. Кличте й дівчат.

2-й козак гукає. Дівчата! А йдїть но сюди!

1-й козак. Та хїба ж так кличуть? Коли ти хочеш, щоб тебе почули дівчата, то кричи, неначе тебе хто пече або ріже. Ось так: дівча-а-та! А-гов!!
Гукає.

3-й козак до Прокопа. Розкажи, де пропадав?

Прокіп. Не питайся, бо старий будеш. До хлопців. Дивись, он-де біжать!

Набігають дівчата.

Дівчата. Що тут таке? Хто це роздирається?

Прокіп. Здорові, дівчата!

Дівчата. О, Прокіп! Знову з'явився.

Прокіп. Я не надовго. Завтра їду знов. Гуляймо ж у-останнє.

1-й козак. Гуляймо, дівчата! Завтра недїля,— виспимось.

Дівчата. А хто тратить?

Прокіп. Я плачу за все! Ось музики. Танцюйте, співайте! Ось гроші! Кидає гроші. Пісню!

№ 13. Хор

На бережку, край ставка, на кладочці у млинка,
Хвартух прала дівчина, плескалась, як рибчина,
Тай упала в став небога, тай немає там нікого,
І нікому підбігти, щоб дівчину витягти.
Кричить пробі її мати, щоб побігли рятувати;
Каже, що за працю тую свою доньку подарую;

Дівчина уродлива: рум'яна, чорнобрива,
Оченьки—яснесенькі, губоньки—красесенькі,
Рученьки—білесенькі, ніженьки—малесенькі,
Гарная, мов квітонька, любая, як зіронька.
Стережися, дівчино, моя люба рибчино;
По-над ставком не ходи, та в ставочок не впади,
Бо в ставочку ти заллешся, к бережечку не
доб'єшся.

Чи я мало працював, як я тебе рятував;
Для стрункого твого стану, може, я тебе дістану.
Як вечір прийде близенько, вийди до мене,
серденько.

Козаче вродливий, хороший та жартливий.
Зубоньки—перловії, усоньки—шовковії,
Чубчик твій круглесенький, та й жупан но-
весенький,
Сап'янові чоботці, ще й шабелька при боці.

№ 14. Танки

2-й козак. Турки, турки! Тікайте, турецький
калавур! Всі розбігаються.

№ 15. Турецький патруль

Після турецького патрулю, виходить Прокіп
Прокіп. Ніч вкрила землю. Все заснуло.
І тільки смерть не спить і хижим оком скрізь
зорить, вишукуючи жертви. Турецька варта знає
все. Я сповістив її. До того ж ще й султан сюди
приперся. Його вартують гірше ока. В цю ніч не
пролетить і муха за Дунай. Сам сатана стає мені
у поміч,—і помсти час прийшов. Чого ж болить
душа? Чому ж я, мов проклятий, не можу плакати,
щоб змити слізьми ганьбу гидкого вчинку?

№ 16. Аріозо.

Кряче ворон, кряче чорний
В лузі над водою.
Чом не кряче чорний ворон
Отут наді мною?

Ой, чому я, мов той Каїн,
По світу блукаю,
Усім несучи сльози й горе,
Жалощів не знаю.

Оксано, Оксано, прости мене бідна,
Що я тобі горе приніс!
Пекельні страждання мого кохання,
Вони варті твоїх мук і сліз.

Ідеш ти в кайдани, ідеш ти на муки,
А я полетю в дальній край,
Де мене вже давно смерть чекає,—
Так в останнє прости мене... Прости
і прощай!

Пішов

Оксана виходить з хати

№ 17. Пісня

Янгол ночі над землею тихо віє вже крилом.
Божий мир з своєю сім'єю почиває тихим сном.
Тільки зірки в небі сяють, шепче лист, шумить Дунай,
І між себе розмовляють, шепчуть все: кохай, кохай!
А серденько так і б'ється сизим голубком в груді,
Мліє, стогне, і здається, що горить, горить в огні.
Місяць хмарою закрився от завидливих очей,
За діброву вже спустився—далі, далі від людей.
Вже година та близенько, вже настав умовний
час...
Жду тебе, моє серденько,—темна ніч закриє нас.

№ 18. Дует

Андрій за коном

Чорной хмарою діброва
Розіслалась по Дунай,—
Жду тебе я, чорноброва,
Ідем, серце, в рідний край! 2 рази.

Оксана
Тут в убогій цій хатині дівчинька-сирота
Марно тратить на чужині молоді свої літа. 2 рази.

Андрій входить
Ластівко моя прекрасна,
Серцю радісний цей час;
Ти навик—моя кохана,
Смерть одна розлучить нас.

Оксана
О, мій друже, мій прекрасний,
Серцю радісний цей час;
Я—твоя, о мій коханий,
Смерть одна розлучить нас.
Оксана. О, мій друже, мій прекрасний,
Обое. Серцю радісний цей час,—
Андрій. Ти навик—моя кохана,
Обое. Смерть одна розлучить нас. 2 рази.

Андрій
Між скалами у Дунаю добрий човен жде нас там.
Темна ж ніч, як зранів стая, а у турків тут байрам.
І знакома мені дорога, тихо цеп нічну пройдем,—
Там надія вже на бога, ми Дунай переплинем.

Андрій. Ластівко моя прекрасна... }
Оксана. О, мій друже, мій коханий... } і т. д.
Вибігають

ЗАВІСА

ДОДАТКОВА ДІЯ—ТРЕТЯ

Іван Карась—у султана
Розкішний сад турецького паші. Позаду через муровану горожу
видно місто й цитателі; в саду, з правого боку, палац з веран-
дою, в горожі—залізні дверці. На сцені, в мальовничих купах:
одаліски султанові, рабині, мурина та евнухи грають на різних
музичних струментах і співають

Я В А І

№ 19. Хор одалісок

Доки ти одвертаєшся мене,
Доки ти так жорстока єси?
Чи кохання мого та терпіння
Мало ще для твоєї краси?
Доки, ах, доки так невблаганно
Ти всяк час уникаєш мене?
Якщо хтіла мене одурити,
Ти осягла те хтіння страшне.
О, збулейко, чи ти ж не казала,
Що зостанешся вірна мені?
А як серце моє полонила,
Доконала мого щастя ти дні.
Як умру, то благаю тебе я
На надгробку моім напиши:
„Тут лежить—хто кохання, не зрадив“.
І могилу самотню лиши.
Може, пройде юнак, що любови
Ще кайданів і досі не знав,—
Хай сльозинку пролле він за того,
Що так щиро та вірно кохав.

№ 20. Танець одалісок

По-за горожею чуно сурми, що грають зустріч султанові.
Входить головний евнух
Гол. евнух. Великий падишах, могутній
володар правовірних, зволив прибути до палацу.
Всі розходяться.

Я В А II

Увіходить султан, в супроводі почту

Султан. Сьогодні сюди прибуде одна особа, що бажає zostатися невідомою. Наказую прийняти її, як почесного гостя, з великою пошаною.

Всі. Вважаємо, падишах!

Султан. Мене при ньому мати всім за звичайного бея при султановій варті, і ніяких позначок моєї влади не показувати.

Всі. Вважаємо, падишах!

Султан. Я буду рівним зо всіма.

Всі. Вважаємо, падишах!

Султан. Особа пробуде ввесь вечір, і за-для неї волю влаштувати тут гуляння: музики, танці і т. ін...

Всі. Вважаємо, падишах!

Султан. Всім розпорядкувати буде Селім-ага, і йому всі підлягають.

Всі. Вважаємо, падишах!

Султан. Воля особи за-для всіх священна.

Всі. Вважаємо, падишах! Султан дає знак рукою, щоб розходилися. Всі пішли. Слуги знімають з султана плащ і розходяться.

№ 21. Рондо султана

Сьогодні день для мене щасний,

Душею трохи я спочив,

Згадав я славного Гаруна,

Йому наслідувать схотів.

І я пішов в хатки убогі,

Щоб глянуть на січовиків,

На тих людей, що в час кривавий

Мене спасли від ворогів.

Хотів би я жить завжди з ними,

Престол свій ними оточить,

І їм своє життя і царство

Й пророка прапор доручить.

Тоді б я царював спокійно,
Я б знав, що біля мене єсть
Ті лицарі, для котрих завжди
Найголовніше: правда й честь.

Султан іде в палац.

Я В А III

Увіходить Селім-ага

Султан, побачивши Селім-агу. Ну, що скажеш?

Селім-ага. Великий падишах! Воля твоя виконана. Козак-запорожець зараз прибуде перед твої ясні очі.

Султан. Гаразд. Ти не спитав, як його прізвище?

Селім-ага. Спитав. Якесь звіряче. Пригадує. Криса, Кра... Крокодил... Карась. Так, так: Іван Карась.

Султан. Якже ти все це зробив?

Селім-ага. Великий володар! Я його запевнив, що коли він хоче бачити султана, то повинен удати з себе турка й переодягтися в турецьку одіж. Він все зробив, як я йому наказав, і зараз, під турецьким прізвищем—Урхан, прямує сюди.

Султан. Як кажеш?.. Урхан?

Селім-ага. Еге, великий падишах, Урхан.

Султан. Чудесно. Дякую. Ти його приймеш, як гостя. Я буду сидіти з вами. Гляди ж, жодним словом або ознаком не видай, що я султан.

Селім-ага. Вважаю, падишах.

Султан. Цей козак, не догадуючись, хто я, розповів мені цікавий епізод з минулої бійки з арнаутами. У нього навіть живе дочка його товариша, якогось Петра Очерета, що врятував мое життя. Це—цікаве. Я хочу сьогодні попросту провести з ним де-який час і розпитати його про колишнє життя запорожців, про їх звичаї, про ту

дивовижну воєнну систему, що робила їх непере-
можними героями.

Селім-ага. Пробачте, падишах! Які вони ге-
рої! Звичайні розбишаки. Пляма історії.

Султан. Дурниця. Якби ці розбишаки широ
стали на наш бік, то я негайно знайшов би їм десь
місце, краще Дунайських болот.

Селім-ага. Запорожці до них звикли.

Султан. Ти думаєш, до цього можна звикнути?

Селім-ага. Пробачте, володарю, кажуть: чорт
до пекла звик, але не зразу. Хе-хе-хе!

Султан. Я зараз дав наказу, що порядкувати
тут сьогодні будеш ти. Не забудь, що я—твій при-
ятель, тай годі.

Селім-ага. А султан?

Султан. А султан, скажеш, ще не вернувся
в палац. Гляди, не видавай мене. Пішов.

Селім-ага. Вважаю, падишах. Проводить султана
до палацу, потім вертається. У султана чудовий настрій.
Сьогоднішня прохідка мала на нього гарний
вплив. Цьому Окуневі, чи Карасеві, що зараз
прийде сюди, пофортунило. І подумаєш, що таке—
фортуна? Артисти-маляри малюють її жінкою з
зав'язаними очима, котра з великого рогу розкидає
щастя, не бачачи—кому. І от цей самий Судак
чи Короп—це щастя піймав.

№ 22. Куплети Селім-ага

Ніхто не знає, де щастя знайде,
Ніхто не віда, де горе жде.
Сьогодні в злиднях ти вельми бідний,
Завтра ж—до тебе щастя прийде;
Бо фортуна сліпа і ніколи не знає,
А чи варт, чи не варт той, до кого вона
ласку має,
Один, хороший — сидить без грошей,
Шматочка хліба в нього нема;

А дурень пикатий—живе багато,
Йому сміється доля сама...
Бо фортуна сліпа і ніколи не знає,
А чи варт, чи не варт той, до кого вона
ласку має.

Пританцьовуючи, побіг давати порядок.

Я В А І V

За лаштунками чути оклик вартового; „Хто йде“? і голос Ка-
рася: „Урхан іде“! Відчиняються дверці й увіходять: Гасан,
а далі Карась. Гасан зникає; Карась зупинився посеред саду
й здивовано роздивляється навкруги себе.

Карась. Диви, як тут! Це не те, що в нас
в курені. Гля!.. Ну, й дивина! Сказано, палац...
Ну, веди ж мене ще далі. Оглядається. Куди ж ти
подівся? Шукає. Той... як тебе? Де ти в чорта?
Чорномазий! Як залився... Побачив зоставлені музичні
струменти. Бач, скільки тут усякої музики. О, і наша
бандура тут! Бере її. Здорово, голубко! І ти, сіромо,
поміж панів зашилася. От де ми з тобою опи-
нилися—у чорта в зубах. Бере сумні акорди. Козацька
ти порадице вірная! Скажи, хто на тобі колись
грав-вигравав? Хто свій смуток та гіркі сльози на
тобі виливав? Чому ми з тобою опинилися на чуж-
бині, в далекій землі? Де зосталася наша Січ-мати,
Запоріжжя? Задумливо співає.

№ 23. Пісня Карася

Пішов би я на те Запоріжжя,
Шлях-доріженьки не знаю,
Гей, хіба стану, стану запитаю,
Шлях доріженьку узнаю.
Ой, там у чистому полі
Там дівчина жито жала.
Гей, вона тому, тому козакові
Шлях-доріженьку вказала.

Я В А V

Підчас співу входить одаліска й здивовано розглядає Карася, далі підходить до нього. Карась замовк.

Одаліска. Здоров, козаче!

Карась. Я не козак.

Одаліска. А хто ж ти будеш?

Карась. Бачиш — турок.

Одаліска. З якого боку?

Карась. З якого хочеш. Розглядається. Чорномазий!

Одаліска. Он як! Якже тебе, турче, кличуть?

Карась. Догадуйся сама.

Одаліска. Мабуть, як не Грицько, то Стецько.

Карась. Не туди, голубко, гнеш.

Одаліска. Ну, так Панько. Карась відмахнув головою, що ні. Тимко, Юрко, Омелько, Гаврилко, Данилко. Хведько, Демко, Яцько, Харко...

Карась. Та-та-та-та!.. Замолола, як піп у церкві. Це ж все наші святі, а я — турок.

Одаліска. Якже тебе справді зовуть?

Карась. Та ти не повіриш, серденько: я—Урхан.

Одаліска. Та ну? Любується ним.

Карась. Єй-богу.

Одаліска. Диви!

Карась. А ти, щебетушечко, хто така тут?

Одаліска. Тепер вже ти відгадуй.

Карась. Ти така хороша, в тебе такі чудові очі...

Одаліска зальотно. Справді?.. Гляди, не закохайся. Заграй що-небудь ще, веселіше.

Карась. Скажи хоч, красуню, звідкіля ти родом?

Одаліска. З України. Коли знаєш, з Хорола (жартовливо), що співають: „Від Київа до Хорола черевички попорола“.

№ 24. Дует Карася й одаліски

Карась. Грає й приспівує:

Від Київа до Хорола

Черевички попорола.

Одаліска. Дам лиха закаблукам,

Дам лихо закаблам,

Обоє. Закаблукам лиха дам,

Достанеться й передам.

Карась. Від Київа до Прилуки

Побилися закаблуки,

Одаліска. Дам лиха закаблукам,

Дам лиха закаблам,

Обоє. Закаблукам лиха дам,

Достанеться й передам.

Карась. А вже ж тії закаблуки,

Набралися горя й муки.

Одаліска. Дам лиха закаблукам

Дам лиха закаблам,

Обоє. Закаблукам і т. ін...

Обоє співають і пританцьовують. На сцену тимчасом наближаються де-кілька одалісок.

Я В А VI

Одаліски здивовано. Що тут таке?.. Дивіться!..

Збігаються одаліски й рабині.

Всі. Що це?

Карась скида чалму. Здоровенькі були! Здивовано.

Тю!.. Скільки вас тут набралось!

Всі. Хто це? Хто ти такий?

Карась. Іван... чи то пак—Урхан, турок.

Одаліска. Який там Урхан, це—козак.

Всі з захопленням. Козак!.. Запорожець!

Евнухи, почувши слово „Запорожець“, відскочили від нього.

Голоси. „Як він тут опинився?“ „Який гарний!“

„Так от які запорожці!“

Одаліска. Поки він тут, давайте співати,
танцювати. Грай, Іване, ще!

№ 25. Дует з хором

Карась. Пустити мене, моя мати,
На вулицю погуляти,

Одаліска. На вулицю погуляти,
З козаками жартувати.

Хор одалісок. Тра-ля-ля-ля. Приспівує й плеска
в долоні.

Карась. Ой, так чини, як я чиню,
Люби жінку, аби чию,

Одаліска. Хоч попову, хоч дякову,
Хоч хорошу козакову...

Карась. На городі росте липа,
Чорні брови у Пилипа;

Одаліска. А я свої в сажу вмажу,
Пилипові переважу.

Карась. Через вулицю калюжа,
То й робити я недужа.

Одаліска. Якби скрипки та цимбали,
То б ніженьки ще скакали.

Всі плескають і пританцювають. Евнухи збентежені, але теж
помаленьку пританцювають.

ЯВА VII

Прибігає старший евнух; глянув, ухопився за голову й побіг
за вартою.

ЯВА VIII

У самий розпал танків, вбігає з вартою Селім-ага, дуже пере-
ляканий. Усі, окрім Карася, розбігаються.

Селім-ага побачив Карася, запобігливо. А ефенді
Урхан! Селям—алейкюм! Підбігає до нього, стиха. Ти,
козаче, тут такого натворив, що султан має певну
рацію посадити тебе за-для першого разу... на палю.

Карась. Та коли ж вони, матері їх ковінька,
сами до мене тее... А я—жонатий.

Селім-ага до всіх. Високоповажний ефенді
каже, що в нього болість, котра зветься танець
святого Віта, і коли трапляється припадок, то
йому нехотя доводиться пританцювати. Зви-
чайна річ, звичайна річ. Можете собі йти. Всі, вкля-
ючись, пішли.

Селім-ага. Ну, козаче, і наварив ти каші!

Карась. А чи скоро я побачу султана? А то
вже не рано,—жінка, мабуть, дома жде, лається.

Селім-ага. Султан сьогодні трохи спізнився,
й досі ще не вернувся. Треба подождати. А поки
що, зараз тут, з приводу празника малий-байрам,
почнуться всякі гуляння. Будемо гуляти, смачно
живитися, їсти, пити...

Карась. Горілка буде?

Селім-ага. Ні, не буде,—заборонено.

Карась. Ким?

Селім-ага. Магометом.

Карась. Туди к чорту! Яка ж це гулянка! А ба-
б'яча кумпанія буде?

Селім-ага. Ні, теж заборонено.

Карась. Ким?

Селім-ага. Не пам'ятаю вже—ким. Але нічого,
все гарно буде, побачиш,—і про горілку забудеш.

Карась. Ну, навряд.

Селім-ага. Прошу! Веде його на веранду.

ЯВА IX

Султан виходить назустріч. Позаду його ще інші особи.
Карась побачив султана. О, здоровствуй ще раз!
І тебе сюди занесло?

Султан. Це ж гуляння за-для всіх нас.

Карась. Ну, я радий, що й ти тут будеш. Ти
мені, братухо, чомусь полюбився. А от ті пики,
що навкруги, не подобаються—протівні.

Селім-ага. Прошу сідати. Садовить Карася. Ефенді Урхан, прошу сюди. Султанові. Ви, бею, сідайте тут. Сам садовиться з правого боку від Карася.

Тимчасом запалюють ліхтарі. Перед гостями ставлять всякі солодоші, подають кальяни.

Селім-ага Карасеві. Прошу до кальяну.

Карась. Я до цього нездатний. Мені б люлечки.

Селім-ага плеснув у долоні. Вбігає Гасан. Селім-ага йому щось шепнув, і той побіг.

Карась. Чорномазий, як тебе? ти тут? А я тебе шукаю. Сідай з нами.

Селім-ага. Його зовуть Гасан.

Карась. Гусак? Он що! А я й не догадався.

Селім-ага. Гасан! Махає хусткою. Можна починать.

Я В А Х

Сцена наповнюється рабами, рабинями, музикантами, яничарами, муринами і т. інш.

Карась, побачивши одного мурина. Гасан! Глянув, що їх багато. О, та тут до біса Гасанів. Дивись, скільки!

Карасеві подають чудернацьку люльку.
Починаються танці.

№ 26. Дивертисмент.

Султан поміж танцями Карасеві. Яке в тебе, друже мій, зараз найщиріше бажання?

Карась. Тоб то—як?

Султан. Наприклад, чого б ти хотів попросить у самого султана?

Карась. У самого султана? Та нічого. Подивився б, який він на масть. Похвалив би за завзятість,— та й подався б додому—з жінкою лаятись. А от у тебе, голубе, буду просить, тай ще щиро.

Султан. Що таке? Проси.

Карась. Як будеш ще вдруге в мене, та побачиш мою жінку,—зділай милість, не кажи їй,

що ти був отут зі мною, бо вона з нас таких турків зробить, що нас і чорт не пізна.

Султан сміється.

Карась. Та ти не смійся, бо вона качалкою та макогоном орудує, як добрий вояка—шаблею. Не віриш? Приходь, побачиш.

Селім-ага після жіночого танцю. Ну, як? Подобається?

Карась. Боюсь, голубчику, щоб очі не поприщило. Всі сміються. Танці до кінця.

ЗАВІСА

ДІЯ ТРЕТЯ—4 (а)

Декорації першої дії

№ 27. Пісня

О дарка

Ой, казала мені мати і приказувала,
Щоб я хлопців у садочок не принаджувала...
Ой, мамо, мамо, мамо, не принаджувала. 2рази
Посилала мене мати до криниченьки,—
Ой, принеси, моя доню, та водиченьки.
Ой, мамо, мамо, мамо, та водиченьки. 2 рази.
Ой, пішла я до ставочка, забарилася,—
На козака молодого задивилася.
Ой, мамо, мамо, мамо, задивилася. 2 рази.

Пішла.

Іван входить. Гасан, Гасан! куди це він запропастився? Зник, як у воду впав. Гасан! Що ж тепер буде з одежею? А турки набрехали: балакали довго, аж за північ, танцювали баби, гацали турки; молодий, що з бородою, дуже охочий до воєнного діла, бо все розпитував; та добрий тютюн курили.... А султана все-таки не бачив. Що ж тепер жінці скажу? Скажу, що я вже в турка перевернувся, а поки що—спочину трохи... Ляга. Урхан... Це, мабуть якась дуже велика персона.

О дарка виходить з хати. О, вже приплився. Поки ще сидить дома, то й чоловік, як чоловік, козак з нього добрий; ну, вже як тільки піде... Вставай, люди добрі кажуть, вже день на дворі!..

Іван. Гасан, Гасан!..

О дарка. Який там у біса Гасан? Вставай!

Іван встає. Диви, як прослав, а вже давно пора йти.

О дарка. Куди тебе знов понесе?

Іван. Як куди?—до мечети.

О дарка. До якої мечети?

Іван. До мечети, кажу,—богу молитись.

О дарка. Та що це ти верзеш? спросоння, чи може ще горілка не видихалась з голови?

Іван. Горілки я вже зарікся пить.

О дарка. Невже? от за це спасибі!

Іван. Та нам же й законом заборонено.

О дарка. Кому ж це—нам?

Іван. Нам... надіва чалму... туркам.

О дарка. Ох мені лихо! Іване, де це ти чалму взяв?

Іван. Я вже не Іван.

О дарка. А хто ж ти такий?

Іван. Турок, Урхан.

О дарка. Ох мені лишенько! Це мій Іван зовсім з глузду з'їхав.

Іван. Уже три туркені помінились за мене вийти заміж.

О дарка. Які там навіжені туркені вийдуть за тебе, п'янюгу, заміж?

Іван. Ого! Я вже вчора заручився.

О дарка. Якже це воно буде?

Іван. А ось послухай.

№ 28. Дует

Іван. На туркених ожениюся!..

О дарка. Чоловіче, бійся бога!

Іван. Вже я більше не козак.

О дарка. Ох, сердешна голова!

Іван. І з тобою розійдуся...
Ось воно вже буде як!

Одарка. Це гадюка та, небога,
З розуму його звела!
Чоловіче мій коханий,
Сонний ти оце, чи п'яний?

Іван. Молодице, вгомонися
І від мене відчепися.

Одарка. От до чого вже допився,—
На туркнях заручився.

Іван. Вже тобі я не Іван,—
Турок я тепер, Урхан.

Одарка. На туркнях оженився,
Бач як, вражий син, збрехав.
Потривай же, мій козаче,
Дам тобі я — ожениюсь!

Іван. Що, гадюча молодице,
Добре я тебе злякав?
Вже сердешна, мабуть, плаче,
Та нехай же, не боюсь. 2 рази.

Одарка. Що робить я, бідна, маю,
Нешаслива сирота,
Гірки сльози проливаю,
Марно йдуть мої літа.

Іван. Ти вже, жінко, не турбуйся, заведу
собі гарем,
На туркнях ожениюся—та й гарненько
заживем.

Одарка. Ох! цілий вік роблю, працюю,—отаке
моє життя...
День-у-день журюсь, горюю, він же—
знай, все п'є та й п'є.

Іван. Ей, Одарко, вгомонися, поки я не
розізлився,
Бо тоді вже — вибачай: зараз в міх та
у Дунай. 3 рази.

Одарка. Чи напивсь ти кукільвану, чи
наївся блекоти?

Знай, за мову цю погану—набе-
решся ти біди.

Іван. Бач, як вража молодиця, люба
жіночка моя,

Бач як злиться, злиться, злиться,
і лютує—як змія.

Одарка. Що, козаче, доходився?—аж до
чортиків допився.

От така ловись—Урхан, з глузду
з'їхав мій Іван.

Іван. Годі, годі, не турбуйся, на турке-
нях ожениюся,—

Вже тоді ти вибачай, лихом нас
не споминай. Барабан.

Іван. Дивись, турецький калавур!

Одарка. Андрій і Оксана!

Іван. Може, за одежею. Роздягається, надів жупан,
Імам, Андрій, Оксана, військо й наряд.

№ 29. Марш і сцена

Імам. Слушайте, не заважайте, правду всі від-
повідайте. Хто між вас Іван Карась, в палац вчора
що забравсь? Що проліз туди обманом і назвав
себе Урханом?

Одарка. Що я бачу? боже мій!

Іван. І Оксана, і Андрій! От таки ж таки й попався!
2 рази.

Одарка. Що, небоже, добрехався?

Іван. А на що тобі Іван?

Імам. Фірман ось прислав султан.

На то воля є султана, щоб я Карася
Івана

І козаків отут зібрав і прилюдно про-
читав;

Фірман цей щоб всі почули,
Зрозуміли й не забули.
Всім вже послано наказ,
Щоб отут зібрались враз.

О дарка. Це не даром вражі турки приплелися
вже сюди;
Попадемся їм у руки, наберемося біди.

Оксана. Нещаслива наша доля, милосердя нам
не ждуть;
Люта смерть або неволя нас навіки
розлучать.

Андрій. Не страшні мені кайдани, смерть, не-
воля не страшна,—
Жаль коханої Оксани, що оста-
неться одна.

Іван. Жде нас лихо, смерть, неволя, вже
тут доброго не ждуть...
Що робить, така вже доля, умирать.
так умирать.

№ 30. Квінтет

Оксана. { В нещасливій нашій долі вічні ждуть
кайдани нас.

Андрій. { Дайте ж смерть нам, щоб в неволі
не застав нас смерти час.

О дарка. Лишенько мені на світі, що тут діять,
що робить?
Ох, боюся овдовіти, не прийшлося би
вік тужить.

Карась. От таки ж таки попався, що тут діять,
що казять?
Далебі не сподівався, щоб так рано
помирать.

Імам. Всі збентежені, здається, сподіва-
ються всіх бід,

Думають, що не прийдеться вже по-
бачить білий світ.

№ 31. Речитатив і хор

Карась. Чи неможна б зараз знати, як прий-
деться помирати?
мам. Зачекай, вперед не лізь. Ось козаки
вже зійшлись.

Хор.

Нас сьогодні сповістили, щоб сюди ми поспі-
шили,
Велено нас тут зібрать, фірман будуть нам чи-
тать.
Чорноморця тут спіймали і в кайдани закували,
А тепер почнуть судить. Бідний, вже йому не
жить.
Не вернутися додому козакові молодому,—
Доля вже його така. Жаль нам дуже козака.

№ 32. Фірман

Імам

Всім я вам велю мовчать,
Фірман буду я читать.
Наш султан, великий цар,
Правовірних володар,
Фірман цей він вам прислав,
Всім свободу дарував.
Козаки, що побажають
Кинуть свій кіш у Дунаю,
Можуть, хто собі як знає,
Іншого шукають десь краю.
Перебіжчика прощає
І йому він дозволяє
Повертати на Україну
І з собою взять дружину.

Карасеві й його жінці
Шле він гроші і гостинці.
Волисть, щоб зостався тут,
А як ні, — то з богом в путь.

Хор. Спасибі, спасибі, спасибі вам! Спасибі
вам!

Карась каже. От спасибі! Шкода тільки, що я
султана не бачив.

Імам. Ти його бачив і говорив з ним...

Карась. Як?

Імам. Він був тут твоїм гостем, і в палаці
ти з ним розмовляв.

Карась. Та їх же було два. Один—без бороди,
а другий—з бородою.

Імам. От той, що в бороді—і є султан.

Карась. І не догадався!

Імам. Готуйтеся до від'їзду. Вам буде при-
слано посланця з листом для переправи через Ду-
най. Прощайте! Пішов.

№ 33. Марш

Усі. Прощайте, прощайте! Дядько Іване, якже
це трапилось, розкажіть?

Карась. Та цитьте, сороки. Іменно, як ефенді
каже, так воно й було. Питає він мене: які б
привілеї бажали козаки? А я й кажу: відпусти-
ли б їх додому, бо вони мруть тут, як мухи в-осени,
від журби по рідному краю.

Усі. Спасибі вам, велике спасибі!

Андрій і Оксана. Спасибі вам, дядьку!

Карась. Якже це тікати від дядька?

Андрій і Оксана. Простіть, ми вдруге не
будемо.

Карась. Годі! Годилось би тобі нам'ять чуприну,
га не такий час. Ну, та бог простить. Тепер треба

дать знать по куренях звістку. А поки що, починай
молитву.

№ 34. Молитва ¹⁾

Андрій

Владико неба і землі!
Взиваючих к тобі з мольбою
Десницею твоєю святою
З висот небесних осіни.

О, боже, призри на народ,

Єдина бо єси надія,

І благості твої святії

Ми славимо із рода в род.

Хор повторює. Владико неба і землі...

Андрій

О, родино, в землі чужій,
Сини твої в журбі ізнили

І, споминаючи, тужили

Про язви скорбнії твої.

Щасливий путь нам, боже, дай!

На тя, всесильний, уповаєм,

В сльозах к тобі ми прибігаєм,—

Даруй нам зріти рідний край.

Хор повторює. Щасливий путь нам, боже, дай...

Карась. Ну, брати, завтра зберемося сюди та
порадимось: як, що й до чого. Що, Оксано, поїдемо
на Україну?

¹⁾ Перероблений текст молитви:

Настав для нас жаданий час—побачити свою Україну,—

Туди ми з радістю полинемо, де воля жде і щастя нас.

О, родино, наш любий край. Степи безкраї, Дніпр широкий.

Забудем ми полон жорстокий,—нас привітає рідний край.

О, родино, в землі чужій сини твої в журбі ізнили

І, споминаючи, тужили про язви скорбнії твої.

Щасливий путь...

№ 35. Фінал

Оксана

Там за тихим, за Дунаєм на землі єсть божий
рай,—
Ми туди, туди бажаєм, там наш милий, рідний
край.

Карась

Іви, тополі унілі хати наші оповили;
Плачуть, плачуть, нас там ждуть,—
Дай же, боже, в добрий путь! 2 рази.

Одарка

Ви же, братіки, прощайте!
Хто остався тут, прощай!
Батьківщину спомінайте, }
Спомінайте рідний край. } 2 рази

Карась

Україно, рідний краю, серцем я тебе бажаю,
Все, що миле—жде там нас. Дай же, боже,
добрий час. 2 рази.

Оксана. Там, за тихим, за Дунаєм і т. д.
Хор повторює. Там, за тихим, за Дунаєм...

ЗАВІСА

ПР.
1953

~~Л481928~~ М1300

М-84863

КООПЕРАТИВНЕ
ВИДАВНИЦТВО РУХ

70. Кочерга Ів. Фея гіркокого мигдалю.
Комедія на 4 дії. 40 к.
71. Могем та Колтон. Седі (Злива). П'єса на 4 дії. 40 „
72. Гоголь—Старицький—Гак. Сорочинський
ярмарок. Комедія на 5 дії. 40 „
73. Карпенко-Карий. Безталанна. Драма на
5 дії 25 „
74. Старицький М. Оборона Буші. 35 „
75. Шекспір. Приборкана гоструха . . . — „
76. Карпенко-Карий. Сава Чалий 30 „
77. Старицький М. Циганка Аза 30 „
78. Грінченко Б. Степовий гість. 20 „
79. Россіні. Севільський цирюльник. Опера 20 „
80. Грінченко Б. Ясні зорі. Драма на 5 дії. . . 35 „
81. Даргомижський. Русалка. Опера 30 „
82. Грінченко Б. Серед бурі. 40 „
83. Карпенко-Карий. Підпанки — „
84. Грінченко Б. Нахмарило. Комедія на 3 дії. 15 „
85. Бізе. Ж. Кармен Опера. — „
86. Грінченко Б. Миротворці. Жарт на 1 дію. 15 „
87. Гуно. Фавст. Опера. — „
88. Грінченко Б. На новий шлях. Др. на 5 дії. 30 „
89. Гулак-Артемівський. Запорожець за
Дунаєм 20 „
90. Колесниченко. Сич. — „
91. Грінченко Б. На громадській роботі. 25 „
92. Шекспір. Сусідочки з Віндзору . . . — „
95. Кротевич. Є. Вовчєня (лю). 40 „

888-8

Ціна 20 коп.

Р

КООПЕРАТИВНЕ
ВИДАВНИЦТВО **РУХ**

Харків, вул. 1-го Травня, 10/11

Тел. № 29-84

2298